

Висновки Великої Палати
Верховного Суду
у справах про земельні
та банківські спори

Віталій Уркевич,
суддя Великої Палати Верховного Суду

Правовий практикум

м. Київ, 15 березня 2019 року

Велика Палата Верховного Суду

- постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду
- входить 21 суддя Верховного Суду – по 5 з кожного касаційного суду (обираються на 3 роки) та Голова Верховного Суду за посадою
- суддя Верховного Суду, обраний до Великої Палати, а також Голова Верховного Суду не здійснюють правосуддя у відповідному касаційному суді
- організує роботу Секретар Великої Палати, який обирається її суддями шляхом таємного голосування на 3 роки

Підстави для передачі справ на розгляд Великої Палати ВС

- необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду, Верховного Суду України або Великої Палати ВС
- наявність у справі виключної правової проблеми
- оскарження судового рішення з підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції

ВИСНОВКИ

Великої Палати

Верховного Суду

у справах про земельні спори

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 11 листопада 2014 року у справі №21-405а14:
 - у разі прийняття органом місцевого самоврядування **ненормативного акта, що застосовується одноразово, який після реалізації вичерпує свою дію фактом його виконання** і з прийняттям якого виникають правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів (зокрема, рішення про передачу земельних ділянок у власність, укладання договору оренди), позов, предметом якого є спірне рішення органу місцевого самоврядування, не повинен розглядатися, оскільки обраний позивачем спосіб захисту порушених прав не забезпечує їх реального захисту
- Позиція Великої Палати ВС:
 - **ВП ВС відступила від висновку ВСУ** та зазначила, що особа, законний інтерес або право якої порушено, може скористатися способом захисту, який прямо передбачено нормою матеріального права. На таку особу (позивача) **не можна покладати обов'язок об'єднання вимог** про визнання протиправним і скасування рішення органу місцевого самоврядування та вимог про скасування правовстановлюючих документів на земельну ділянку (щодо права постійного користування нею), укладених (виданих) на підставі такого рішення

постанова від 30 травня 2018 року у справі № 923/466/17 (провадження №12-89гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74506122>

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 10 жовтня 2017 року № 210/5803/13-а:
 - скасування рішення щодо затвердження акта комісії з визначення розміру збитків, заподіяних власникам землі та землекористувачам, **не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства**

Позиція Великої Палати ВС:

- **ВП ВС відступила від висновку ВСУ** та зазначила, що рішення органу місцевого самоврядування про затвердження акта щодо визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, а також розміру таких збитків, завданих внаслідок користування земельною ділянкою, **не є рішенням суб'єкта владних повноважень** у розумінні статті 19 КАС, не зумовлює виникнення будь-яких прав і обов'язків для позивача, а тому воно не може бути предметом спору. Відсутність спору, у свою чергу, виключає можливість звернення до суду, оскільки відсутнє право, що підлягає судовому захисту. Такі вимоги **не підлягають розгляду як в порядку адміністративного судочинства, так і взагалі не підлягають судовому розгляду**

постанова від 12 грудня 2018 року у справі № 802/2472/17-а (провадження №11-1081апп18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78589538>

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 17 січня 2011 року у справі № 35/390:
- визнання судом укладеним договором оренди земельної ділянки за відсутності рішення органу місцевого самоврядування про передачу позивачу цієї ділянки в оренду є порушенням виключної компетенції органу місцевого самоврядування на розпорядження землями

Позиція Великої Палати ВС:

•ВП ВС не відступила від висновку ВСУ та зазначила, що передача земельної ділянки в оренду здійснюється на підставі рішення органу місцевого самоврядування шляхом укладення відповідного договору оренди. Прийняття уповноваженим органом місцевого самоврядування рішення про передачу в користування (оренду) земельної ділянки, яка перебуває у комунальній власності, є необхідною умовою для передачі такої земельної ділянки в оренду

постанова від 04 грудня 2018 у справі № 32/563 (провадження №12-172гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78977414>

Nota bene!

- Позиція Великої Палати ВС:
 - **суди не можуть застосовувати** аналогічні висновки Верховного Суду України, викладені в його рішеннях, ухвалених за результатами розгляду інших судових справ, **незалежно від того чи перераховані** у відповідній постанові Великої Палати Верховного Суду **всі рішення ВСУ**, в яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата ВС;
 - **незалежно від того чи перераховані усі постанови**, у яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата Верховного Суду, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати **саме останню правову позицію Великої Палати ВС**

постанова від 30 січня 2019 року у справі № 755/10947/17 (провадження №14-435цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79834955>

Виключна правова проблема

- щодо застосування приписів Цивільного кодексу України, які регулюють **позовну давність**, при розгляді справ про витребування майна за статтею 388 ЦК України, **в яких позовні вимоги заявляє прокурор**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - якщо у передбачених законом випадках у разі порушення або загрози порушення інтересів держави з позовом до суду звертається прокурор від імені органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, **позовну давність слід обчислювати з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися орган**, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах

постанови від 30 травня 2018 року у справі № 367/2271/15-ц (провадження №14-146цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74537188>, від 17 жовтня 2018 року у справі № 362/44/17 (провадження № 14-183цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79472747>

Виключна правова проблема

- щодо визначення правового режиму використання земельної ділянки для розміщення тимчасової споруди
- Позиція Великої Палати ВС:
 - за змістом статті 28 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», з урахуванням положень законів України «Про благоустрій населених пунктів» і «Про місцеве самоврядування в Україні» та Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України від 21 жовтня 2011 року №244, отримання паспорта прив'язки тимчасової споруди на підставі відповідного рішення органу місцевого самоврядування про надання дозволу на її розміщення, а також наявність належним чином укладеного договору щодо пайової участі в утриманні об'єкта благоустрою є підставою для встановлення такої тимчасової споруди

постанова від 12 червня 2018 року у справі № 905/1552/16 (провадження № 12-124гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963900#>

Виключна правова проблема

- застосування ЗК України та законів України «Про управління об'єктами державної власності», «Про використання земель оборони» і «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» щодо розпорядження земельними ділянками, які мають правовий режим земель оборони

Позиція Великої Палати ВС:

• правочини, що передбачають відчуження земельних ділянок, які відносяться до земель оборони, здійснюються з обов'язковим наданням Кабінетом Міністрів України, як органом, що здійснює розпорядження цими землями, згоди на таке відчуження. Виникнення права власності на нежитлові будівлі, розміщені на земельній ділянці, що перебувала у постійному користуванні, в осіб, які згідно земельного законодавства не можуть бути суб'єктами права постійного користування, не є підставою для переходу права постійного користування на землю до названих осіб і не зумовлює автоматичного набуття права оренди такої земельної ділянки

постанова від 12 червня 2018 року у справі № 916/3727/15 (провадження № 12-126гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75068891#>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи цивільного) має розглядатись справа зі спору **про визнання недійсним та скасування наказу ГУ Держгеокадастру**, яким затверджено проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок та надано фізичній особі в приватну власність земельну ділянку для ведення садівництва
- Позиція Великої Палати ВС:
 - урахувуючи, що позивач звернувся до господарського суду з позовом про визнання недійсним і скасування наказу ГУ Держгеокадастру, яким **затверджено проект землеустрою та надано земельну ділянку із земель державної власності у власність фізичній особі**, такий спір є приватноправовим і за суб'єктним складом сторін підлягає розгляду **за правилами цивільного судочинства**, оскільки його вирішення впливає на права та обов'язки цієї фізичної особи. При цьому сама лише обставина, що власник спірної земельної ділянки (фізична особа) не був зазначений позивачем під час подання позову як відповідач, не могла бути підставою для розгляду спору господарськими судами, адже предмет спору безпосередньо стосується прав і обов'язків такої особи

постанови від 8 травня 2018 року у справі № 910/13755/17 (провадження №12-60гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73952241>, від 20 листопада 2018 року у справі № 911/44/17 (провадження №12-225гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78160765>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи цивільного) має розглядатись справа за позовом ПАТ «Обухівське» до ГУ Держгеокадастру у Київській області **про визнання незаконними та скасування наказу і скасування запису в Поземельній книзі**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - справи у спорах, що виникають із земельних відносин, у яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, **проте предмет спору в яких безпосередньо стосується прав і обов'язків фізичних осіб**, підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства

постанови від 15 травня 2018 року у справі № 911/4144/16 (провадження № 12-71гс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74266482>, від 15 січня 2019 року у справі № 911/4007/16 (провадження №12-222гс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79834893>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом фізичної особи до міської ради про визнання недійсним рішення міської ради в частині відмов у наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для ведення садівництва та про визнання права на розроблення такого проекту землеустрою
- Позиція Великої Палати ВС:
 - міськрада під час прийняття рішення про відмову в наданні дозволу на розробку проекту із землеустрою щодо відведення земельної ділянки здійснювала владні управлінські функції, оскільки в цих правовідносинах відповідач реалізує свої контрольні функції у сфері управління, що підпадає під юрисдикцію адміністративного суду

постанови від 24 квітня 2018 року у справі №401/2400/16-ц (провадження № 14-120цс18)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73657867>, від 23 січня 2019 року у справі №
308/10112/16-а (провадження № 11-1304апс18)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79958184>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) мають розглядатись справи зі спору про визнання незаконним та скасування розпорядження РДА про надання дозволу сільськогосподарському ТОВ на розробку технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) для подальшого надання в оренду за межами населеного пункту
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спірні земельні ділянки не передавались в оренду СТОВ, а само по собі оскаржуване розпорядження не є підставою для передачі спірних земельних ділянок в оренду. Судами попередніх інстанцій не встановлено факту виникнення (зміни чи припинення) будь-яких цивільних прав чи обов'язків держави за наслідками прийняття оскаржуваного розпорядження РДА на розробку технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) для подальшого її передачі в оренду. Це розпорядження приймалось РДА під час здійснення нею владних управлінських функцій. Отже, відсутнє порушення приватного права держави у спірних відносинах, відповідно, ознаки приватноправового спору у цій справі також відсутні, а звідси спір у цій справі підпадає під юрисдикцію адміністративного суду

постанова від 19 червня 2018 року у справі № 922/864/17 (провадження №12-61гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75004258>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного, господарського чи адміністративного) мають розглядатися справи про оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо їх повноважень із здійснення землеустрою, підставою яких є, зокрема, **відмова у затвердженні проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки** та скасування раніше прийнятого місцевою радою рішення про надання особі **дозволу на розробку проекту землеустрою**, порушення органом місцевого самоврядування порядку та строків надання дозволу на розробку проекту із землеустрою, за умови якщо на земельну ділянку не встановлено речового права позивача-фізичної особи або третіх осіб
- Позиція Великої Палати ВС:
 - рішення про надання дозволу на розробку проекту землеустрою є стадією процесу отримання права власності чи користування на земельну ділянку. Однак, **отримання такого дозволу не гарантує особі чи невизначеному колу осіб набуття такого права**, оскільки сам по собі **дозвіл не являється правовстановлюючим актом**. Відтак - правовідносини, пов'язані з прийняттям та реалізацією такого рішення не підпадають під визначення приватноправових, оскільки не породжують особистих майнових прав та зобов'язань осіб. При прийнятті такого рішення орган державної влади **виконує дозвільну функцію, що притаманна органу державної влади у публічно-правових відносинах**

постанови від 03 жовтня 2018 року у справі № 820/4149/17 (провадження № 11-759ап18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77009318>, від 17 жовтня 2018 року у справі № 380/624/16-ц (провадження № 14-301цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361939>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись справа зі спору про визнання незаконними та скасування відповідних пунктів додатків до рішень сесій міської ради
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спірні правовідносини між ТОВ та міською радою виникли щодо земельних ділянок, сформованих як об'єкти цивільного права і наданих у користування у межах їх оформлення та надання у користування як єдиного об'єкта. У цих правовідносинах міська рада здійснює функції власника земельних ділянок, який реалізовує свою волю на зміну якісних та кількісних ознак належних їй об'єктів та передачі права на них іншим суб'єктам, за наявності їх відповідного зустрічного волевиявлення. Спірні правовідносини є приватноправовими, а тому справа підлягає розгляду господарським судом

постанова від 19 червня 2018 року у справі № 922/2383/16 (провадження № 12-16гс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75241935>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи цивільного) має вирішуватись спір про стягнення безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати за використання земельної ділянки для експлуатації та обслуговування нежитлової будівлі, право власності на яку зареєстровано за відповідачем як фізичною особою
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спір підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства, оскільки відсутні належні докази, що підтверджують використання спірної земельної ділянки відповідачем в комерційних цілях. Відповідач як фізична особа – суб'єкт земельних відносин набув у спірних правовідносинах цивільних прав на користування земельною ділянкою, без якої існування будівлі та її використання є неможливим

постанови від 12 червня 2018 року у справі № 922/3204/17 (провадження № 12-133гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74809485#>, від 27 червня 2018 року у справі №
749/230/15-ц (провадження № 14-214цс18)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75100022>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись справа за позовом місцевої прокуратури в інтересах держави до міської ради, ФОП про визнання недійсними рішення ради та договору купівлі-продажу земельної ділянки для здійснення підприємницької діяльності, припинення права власності на земельну ділянку
- Позиція Великої Палати ВС:
 - наявність у фізичної особи статусу підприємця не свідчить про те, що з моменту її державної реєстрації як фізичної особи-підприємця вона виступає в такій якості у всіх правовідносинах, зокрема і щодо набуття в оренду чи у власність земельної ділянки. Звідси спір підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства

постанови від 13 березня 2018 року у справі № [306/2004/15-ц](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72909635) (провадження № 14-39 цс 18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72909635>, від 17 жовтня 2018 року у справі № 922/2972/17 (провадження № 12-194гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77611624>

Визначення юрисдикції судів

у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має вирішуватись спір про відшкодування збитків, завданих внаслідок використання земельної ділянки, якщо спір виник між юридичною особою – міською радою та ФОП з приводу користування земельною ділянкою, яку відповідач придбав як суб'єкт господарської діяльності з метою експлуатації об'єктів нерухомості

- Позиція Великої Палати ВС:
 - надання в оренду земельної ділянки фізичній особі не пов'язується з її державною реєстрацією як підприємця. Крім того, наявність такого статусу не може свідчити про те, що з моменту державної реєстрації фізичної особи-підприємця вона виступає в такій якості у всіх правовідносинах, зокрема і щодо набуття в оренду земельної ділянки. Відповідач як фізична особа, а не як суб'єкт господарювання, придбала об'єкти нерухомості, розміщені на земельній ділянці комунальної власності, й отримала дозвіл на виготовлення технічної документації із землеустрою щодо складання документів, які посвідчують право оренди на цю земельну ділянку. Відтак підстави для розгляду справи за правилами господарського судочинства відсутні

постанови від 27 червня 2018 року у справі № 749/230/15-ц (провадження № 14-214цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75100022>, від 17 жовтня 2018 року у справі № 922/2972/17 (провадження № 12-194гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77611624>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом про визнання недійсним частини рішення сільради, яким визнано комунальною власністю територіальної громади відповідного населеного пункту землі
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спір у цій справі щодо визнання недійсним рішення сільради стосується цивільного права щодо постійного користування землею, а тому є приватноправовим і за суб'єктним складом сторін підлягає розгляду за правилами господарського судочинства. Якщо в результаті прийняття рішення органа місцевого самоврядування порушується право особи на земельну ділянку, то спір стосується приватноправових відносин і підлягає розгляду в порядку цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін спору.

постанова від 26 червня 2018 року у справі № 902/517/17 (провадження №12-78гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75241913>

- окрема думка судді Прокопенка О. Б. – незгода з рішенням сільради у зв'язку з недотриманням вимог законодавства, яке визначає підстави та порядок передачі земельної ділянки з державної у комунальну власність та порядку припинення права постійного користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній власності, спричиняє публічно-правовий спір, пов'язаний зі здійсненням владних управлінських функцій, що підпадає під юрисдикцію адміністративних судів

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись справа за **позовом про визнання недійсним рішення районної ради**, яким прийнято до комунальної власності приміщення гаражів, що розміщуються **на землях історико-культурного призначення**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - справи у спорах за участю державних органів та органів місцевого самоврядування, що виникають з правовідносин, **у яких державні органи та органи місцевого самоврядування реалізують повноваження власника майна**, а також в інших спорах, які виникають **з майнових відносин приватноправового характеру**, за відповідності складу сторін спору підвідомчі господарським судам

постанова від 26 червня 2018 року у справі № 914/582/17 (провадження №12-121гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75265992#>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського, цивільного чи адміністративного) мають розглядатися справи, що виникають із земельних відносин за наявності **права власності, інших речових прав третіх осіб на спірні земельні ділянки**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - наявність права власності, інших **речових прав третіх осіб на земельні ділянки** стосовно яких позивачем заявлені вимоги до суб'єктів владних повноважень щодо незаконності їх дій чи бездіяльності, **виключає розгляд справи як публічно-правового спору судами адміністративної юрисдикції**

постанови від 28 березня 2018 року у справі № 522/18500/13-а (провадження № 11-160апп18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73188748>, від 03 жовтня 2018 року у справі № 357/14358/15-а (провадження № 11-766апп18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76972495>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) розглядаються позовні вимоги **будівельного кооперативу про скасування рішення органу місцевого самоврядування про приватизацію спірної земельної ділянки особами, які не є членами кооперативу**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спір має вирішуватися **в порядку цивільного судочинства**, за правилами якого можливий **одночасний розгляд вимог** про визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу місцевого самоврядування, а також захисту приватного права позивача як власника земельної ділянки

постанова від 21 листопада 2018 року у справі № 409/5363/12 (провадження № 11-670апп18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78129848>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) розглядаються позовні вимоги прокуратури про визнання незаконними рішень органів державної влади про передачу у власність земельної ділянки, **що в подальшому набула третьою особою, яка не брала участі у розгляді справи**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - справи щодо оспорювання правомірності набуття особою у власність земельної ділянки **після прийняття органом влади рішення про передання цієї земельної ділянки** із земель державної чи комунальної власності мають розглядатися **за правилами цивільного судочинства**

постанова від 29 серпня 2018 року у справі № 674/32/15-ц (провадження № 14-234цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78011613>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) розглядаються **заявлені одночасно вимоги про знесення нерухомого майна та про визнання незаконними дій органу місцевого самоврядування при наданні документів на будівництво нерухомого майна й скасування будівельного паспорта на цей об'єкт**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - оскарження відповідних актів і дій органу місцевого самоврядування не має на меті захисту прав позивача як учасника адміністративних правовідносин, а є **зверненням щодо захисту його речових прав**. Тому **не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства заявлені одночасно з вимогою про знесення гаража і вимоги про визнання незаконними дій міської ради при наданні документів на будівництво гаража та скасування будівельного паспорта на цей об'єкт**. Це спір **цивільної юрисдикції**.

постанова від 28 березня 2018 року у справі № 705/552/15-а (провадження № 11-75за18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review73081988>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись справа за позовом місцевої прокуратури в інтересах держави до фізичної особи **про розірвання договору оренди землі та повернення земельної ділянки після створення на ній фермерського господарства**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - між фізичною особою та РДА укладено **договір оренди земельної ділянки з метою ведення фермерського господарства** на підставі Закону України «Про фермерське господарство». Після державної реєстрації цього договору відповідачем **засновано фермерське господарство, яке зареєстроване як юридична особа**. Тобто у правовідносинах користування спірною земельною ділянкою відбулася **фактична заміна орендаря і обов'язки землекористувача земельної ділянки перейшли до фермерського господарства** з дня його державної реєстрації, а тому сторонами у спірних правовідносинах мають бути юридичні особи. За таких обставин спір виник між суб'єктами господарювання і він підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

постанови від 13 березня 2018 року у справі № [536/233/16-ц](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72938814) (провадження № 14-5цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72938814>, від 12 грудня 2018 року у справі № 388/1103/16-ц (провадження № 14-419цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78680694>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись справа за позовом прокуратури в інтересах держави і до фізичної особи та РДА **про визнання незаконними та скасування розпоряджень РДА**, визнання недійсним договору оренди земельної ділянки та повернення земельної ділянки
- Позиція Великої Палати ВС:
 - **спір є пов'язаним з наданням без проведення земельних торгів в оренду земельної ділянки існуючому фермерському господарству шляхом надання в оренду додаткової земельної ділянки для ведення господарства його засновнику і подальшого передання цієї ділянки у користування. Спори юридичних осіб, зокрема органів державної влади та місцевого самоврядування, із зареєстрованими в установленому порядку фермерськими господарствами мають розглядатися за правилами господарського судочинства**

постанова від 20 червня 2018 року у справі № 317/2520/15-ц (провадження № 14-157цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75068858>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись справа за позовом прокуратури в інтересах держави в особі міської ради до фізичної особи **про стягнення збитків у вигляді неодержаного доходу внаслідок користування з метою підприємницької діяльності земельною ділянкою без правовстановлюючих документів**
- Позиція Великої Палати ВС (1):
 - наявність у відповідача статусу підприємця не свідчить про те, що він виступає у такій якості, зокрема, у правовідносинах щодо замовлення документації із землеустрою для набуття в оренду земельних ділянок комунальної власності, а також у правовідносинах з користування земельними ділянками без укладення договору оренди. Тому спір має розглядатися за правилами цивільного судочинства

Визначення юрисдикції судів

- Позиція Великої Палати ВС (2):
- до моменту оформлення власником об'єкта нерухомого майна права оренди земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, відносини з фактичного користування земельною ділянкою без укладеного договору оренди та недоотримання її власником доходів у вигляді орендної плати є за своїм змістом кондикційними. Фактичний користувач земельної ділянки, який без достатньої правової підстави за рахунок власника цієї ділянки зберіг у себе кошти, які мав заплатити за користування нею, зобов'язаний повернути ці кошти власнику земельної ділянки на підставі ч. 1 ст. 1212 ЦК України

постанови від 23 травня 2018 року у справі № 629/4628/16-ц (провадження №14-77цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296547>, від 20 листопада 2018 року у справі №922/3412/17 (провадження № 12-182гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78297802>

ВИСНОВКИ

Великої Палати

Верховного Суду

у справах про банківські спори

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 06 вересня 2017 року у справі №6-185цс17 та від 11 жовтня 2017 року у справі №6-916цс17:
 - споживач банківських послуг звільняється від сплати судового збору **лише при поданні позовної заяви** і має сплатити судовий збір за подання до суду, зокрема апеляційної скарги
- Позиція Великої Палати ВС:
 - **ВП ВС відступила від висновку ВСУ** та зазначила, що порушені права споживача можуть захищатись як у суді першої інстанції (при пред'явленні позову), так і на наступних стадіях цивільного процесу, а саме при апеляційному перегляді. Ці стадії судового захисту є єдиним цивільним процесом, завдання якого є справедливий розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушеного права, а звідси законодавство **звільняє споживачів від сплати судового збору як за подання позову, так і апеляційної скарги на рішення суду**

постанова від 21 березня 2018 року у справі № 761/24881/16-ц (провадження №14-57цс18)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73054749>

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 21 жовтня 2015 року у справі № 6-831цс14:
 - третейськими судами не можуть розглядатися справи, що стосуються правовідносин за кредитними договорами, якщо кредит виданий в іноземній валюті, оскільки всі такі кредитні договори мають елементи публічно-правового характеру

Позиція Великої Палати ВС (1):

- ВП ВС відступила від висновку ВСУ та зазначила, що на етапі узгодження предмета і умов кредитного договору позичальник та кредитор як рівноправні сторони у правовідносинах та суб'єкти приватного права, діючи вільно, на власний розсуд визначили його істотну умову (ціну договору) у виді грошової одиниці певної держави (іноземна валюта), що згідно зі статтями 192, 533 ЦК України може використовуватися як засіб розрахунку в Україні, тобто є об'єктом цивільних прав;

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- Позиція Великої Палати ВС (2):
 - проведення грошових розрахунків за кредитним договором чи їх нездійснення згідно з умовами такого договору, незалежно від валюти кредитування, свідчить, що такі **правовідносини мають суто цивільно-правовий, приватний характер** та не можуть бути віднесені до таких, які мають публічно-правове значення, є публічно значимі відносини за наявності лише єдиної ознаки - визначення засобу платежу в іноземній валюті
- постанова від 12 грудня 2018 року у справі № 755/11648/15-ц (провадження №14-336цс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78680719>

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 02 грудня 2015 року у справі № 6-249цс15:
 - **проценти за кредитом та пеня** за процентами підлягають стягненню з відповідача **в межах строку позовної давності**, оскільки кошти за кредитним договором у належному розмірі не було повернуто, а позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позову, якщо інше не встановлено договором або законом

Позиція Великої Палати ВС (1):

- **ВП ВС відступила від висновку ВСУ** та зазначила, що після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною 2 статті 1050 ЦК України **право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється**. Права та інтереси кредитодавця **в охоронних правовідносинах** забезпечуються частиною 2 статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання;

Відступ від висновку щодо застосування норми права

- Позиція Великої Палати ВС (2):
 - якщо кредитний договір встановлює окремі зобов'язання, які деталізують обов'язок позичальника повернути борг частинами та передбачають самотійну відповідальність за невиконання цього обов'язку, то незалежно від визначення у договорі строку кредитування право кредитодавця вважається порушеним з моменту порушення позичальником терміну внесення чергового платежу. А відтак, перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу у межах строку кредитування згідно з частиною 5 статті 261 ЦК України починається після невиконання чи неналежного виконання (зокрема, прострочення виконання) позичальником обов'язку з внесення чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу
- постанова від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 (провадження №14-10цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>

Виключна правова проблема

- застосування судами статей 1058, 1061 Цивільного кодексу України щодо визначення розміру відсотків за позадоговірне користування банківською установою грошовим вкладом
- Позиція Великої Палати ВС:
 - термін «користування чужими грошовими коштами» може використовуватися у двох значеннях. Перше - це одержання боржником (як правило, за плату) можливості правомірно не сплачувати кредиторю борг протягом певного часу. Друге значення - прострочення виконання грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх;
 - кредитний договір може відповідно до частини 2 статті 625 ЦК України встановлювати проценти за неправомірне користування боржником грошовими коштами як наслідок прострочення боржником виконання грошового зобов'язання. І такі проценти можуть бути стягнуті кредитором й після спливу визначеного кредитним договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною 2 статті 1050 ЦК України.
- постанова від 23 травня 2018 року у справі №910/1238/17 (провадження № 12-83гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74809461>, ухвала від 24 січня 2019 року у справі № 5017/1987/2012 (провадження № 12-289гс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79383463>

Виключна правова проблема

- застосування судами норм статей 512, 515, 1054 та глави 73 Цивільного кодексу України щодо **розмежування договору факторингу та інших способів відступлення права вимоги**
- Позиція Великої Палати ВС (1):

Договір факторингу є правочином, який характеризується тим, що:

- а) йому притаманний **специфічний суб'єктний склад** (клієнт - фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, фактор - банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати фінансові, в тому числі факторингові операції, та боржник - набувач послуг чи товарів за первинним договором);
- б) його предметом може бути лише **право грошової вимоги** (такої, строк платежу за якою настав, а також майбутньої грошової вимоги);
- в) **метою укладення** такого договору є **отримання клієнтом фінансування (коштів)** за рахунок відступлення права вимоги до боржника;

Виключна правова проблема

- Позиція Великої Палати ВС (2):
 - г) за таким договором відступлення права вимоги може відбуватися виключно за плату;
 - д) його **ціна визначається розміром винагороди фактора** за надання клієнтові відповідної послуги, і цей розмір може встановлюватись **у твердій сумі**; у формі **відсотків** від вартості вимоги, що відступається; у вигляді **різниці** між номінальною вартістю вимоги, зазначеної у договорі, та її ринковою (дійсною) вартістю тощо;
 - е) **вимоги до форми** такого договору визначені у статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Правочин, якому не притаманні перелічені ознаки, є **не договором факторингу, а правочином з відступлення права вимоги.**

- постанова від 11 вересня 2018 року у справі № 909/968/16 (провадження № 12-97гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76860058>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись справа **за позовом кредитора – банку до боржника – фізичної особи та поручителів** фізичної та юридичної осіб про стягнення заборгованості за кредитним договором
- Позиція Великої Палати ВС:
 - у випадку об'єднання позовних вимог щодо виконання кредитного договору з вимогами щодо виконання договорів поруки, укладених для забезпечення основного зобов'язання, спір має розглядатися **за правилами господарського чи цивільного судочинства залежно від сторін основного зобов'язання**

постанова від 15 травня 2018 року у справі № 202/33292/13-ц
(провадження №14-42цс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75286917>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись спір між банком та фізичною особою – підприємцем про стягнення заборгованості за кредитним договором, якщо поручителем виступила фізична особа
- Позиція Великої Палати ВС:
 - господарські суди мають юрисдикцію, зокрема, щодо розгляду спорів стосовно правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, якщо сторонами цього основного зобов'язання є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці. У цьому випадку суб'єктний склад сторін правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, не має значення для визначення юрисдикції господарського суду щодо розгляду відповідної справи

постанова від 11 квітня 2018 року у справі № 308/10574/15-ц (провадження № 14-63цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75241957>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись спір між банком та юридичної особою, яка є поручителем за виконання фізичною особою зобов'язань за кредитним договором
- Позиція Великої Палати ВС:
 - спір між двома суб'єктами господарювання – банком та поручителем не підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, оскільки за суб'єктним складом сторін такий спір відноситься до юрисдикції господарських судів

постанова від 25 квітня 2018 року у справі № 906/277/18 (провадження № 12-300Гс18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73758670>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись спір про стягнення заборгованості за кредитним договором, укладеним між банком та фізичною особою-підприємцем, яка на момент звернення до суду припинила здійснювати підприємницьку діяльність
- Позиція Великої Палати ВС:
 - однією з особливостей припинення зобов'язань для ФОП є те, що у випадку припинення суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи (виключення з реєстру суб'єктів підприємницької діяльності) її зобов'язання за укладеними договорами не припиняються, а залишаються за нею як фізичною особою, оскільки фізична особа не перестає існувати. ФОП відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном

постанова від 04 липня 2018 року у справі № 686/19162/15-ц (провадження № 14-236цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75287128#>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи господарського) має розглядатись спір про стягнення заборгованості за кредитним договором, укладеним між банком та фізичною особою, яка надалі набула статусу фізичної особи-підприємця
- Позиція Великої Палати ВС:
 - оскільки кредитний договір укладено банком саме з фізичною особою на задоволення потреб фізичної особи для придбання нерухомого майна (незважаючи на укладення в подальшому додаткового договору за участю цієї фізичної особи як підприємця), а не на забезпечення підприємницької діяльності, відтак справу необхідно розглядати в порядку цивільного судочинства

постанова від 05 грудня 2018 року у справі № 725/4674/15-ц (провадження № 14-334цс18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496196>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом про визнання недійсним наказу уповноваженої особи ФГВФО щодо наслідків виявлення нікчемних правочинів (договорів, операцій)
- Позиція Великої Палати ВС:
 - справи у спорах між суб'єктами господарювання, де однією зі сторін є банк, повноваження органів управління та контролю якого здійснює ФГВФО під час процедури виведення такого банку з ринку або його ліквідації, у тому числі в особі уповноваженої особи (осіб) Фонду, відносяться до юрисдикції господарських судів;
 - розпорядчий документ УО ФГВФО (наказ, рішення) є не правочином у розумінні цивільного законодавства України, а внутрішнім документом банку, який прийнято особою, що здійснює повноваження органів управління та контролю банку, спрямованим на збереження активів і документації банку та який діє у межах цієї юридичної особи

постанова від 16 травня 2018 року у справі № 910/17448/16 (провадження № 12-17гс18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74188562>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом вкладника до ФГВФО про включення до реєстру вкладників банку, які мають право на отримання гарантованого відшкодування за вкладом за рахунок Фонду
- Позиція Великої Палати ВС:
 - ФГВФО як юридична особа публічного права виконує спеціальну функцію у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, УО ФГВФО в цьому випадку виконує від імені фонду делеговані ним повноваження щодо гарантування вкладів фізичних осіб, а тому спір стосовно формування переліку рахунків, за якими вкладники мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів фонду, із визначенням сум, що підлягають відшкодуванню, та затвердження реєстру відшкодування вкладникам за рахунок коштів фонду є публічно-правовим і належить до юрисдикції адміністративних судів
- постанова від 06 червня 2018 року у справі № № [815/1992/16](#) (провадження № 11-125ап18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296562>

Визначення юрисдикції судів

у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись позов вкладника до ФГВФО про включення кредиторських вимог вкладника – фізичної особи до реєстру акцептованих вимог кредиторів банку

- Позиція Великої Палати ВС:
 - оскільки ФГВФО доручено забезпечувати відновлення платоспроможності банку або підготовку його до ліквідації, а спірні правовідносини випливають з укладених між банком і фізичною особою договорів, УО ФГВФО та фонд діють як представники сторони договірних відносин;
 - звідси спір щодо включення до реєстру акцептованих вимог банку не є публічно-правовим, не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а належить (з урахуванням суб'єктного складу) до цивільної юрисдикції

постанова від 18 квітня 2018 року у справі № 826/7532/16 (провадження №11-151апп18)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73837591>

Визначення юрисдикції судів

- у порядку якого виду судочинства (господарського чи адміністративного) має розглядатись спір щодо визнання протиправними дій уповноваженої особи ФГВФО банку щодо **неакцептування (не включення до реєстру акцептованих вимог кредиторів) вимог юридичної особи**
- Позиція Великої Палати ВС:
 - якщо спірні правовідносини пов'язані з **невизнанням відповідачем цивільно-правової угоди** та невиконанням її умов, спір не вважається публічно-правовим, а впливає з договірних відносин;
 - спір про включення кредиторських вимог до реєстру акцептованих вимог кредиторів **не є публічно-правовим та не належить до юрисдикції адміністративних судів**. Цей спір має вирішуватися в порядку **господарського судочинства**

постанова від 17 жовтня 2018 року у справі № 826/25825/15 (провадження №11-824аап18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77313018>

Дякую за увагу!